

УДК 001.891 631. 174 (477. 87)   DOI 10.47279/2709-3727-2020-1-3

ФАНДАЛЮК А. В., головний інженер-грунтотознавець – заступник директора, кандидат с.- г. наук, с. н. с., Закарпатська філія державної установи «Інститут охорони ґрунтів України», e-mail: roduchistt@ukr.net.

ІСТОРИЧНИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ АГРОХІМІЧНОЇ СЛУЖБИ ЗАКАРПАТТЯ

Розкрито основні напрямки діяльності агрохімічної служби Закарпаття щодо охорони родючості земель сільськогосподарського призначення за 55-річний період.

Ґрунт, агрохімічна паспортизація, мінеральні і органічні добрива, кислотність, хімічна меліорація.

Постановка проблеми. Ґрунт справедливо називають головним багатством планети та держави зокрема. Не дивно, що у «Земельному кодексі України» земля визначена, як «Основне національне багатство, що перебуває під особливою охороною держави» [1]. Використання землі значно диференційоване, залежно від регіону, типу ґрунтового покриву, клімату та основних видів діяльності людини. В той же час, сільськогосподарське використання земельного фонду України потребує постійного контролю за станом його родючості, ступенем еродованості, реакцією ґрунтового середовища, а також рівнем забруднення важкими металами, пестицидами та радіонуклідами. Система моніторингу ґрунтів України містить багато компонентів, що відповідають вимогам ЄС. Проведення агрохімічного обстеження земель розв'язує ряд проблем, пов'язаних з ґрунтово-агрохімічним моніторингом, а саме відновленням родючості ґрунтів, високоефективним застосуванням добрив, що в свою чергу впливає на підвищення продуктивності землеробства та збереження довкілля [2].

Мета і завдання. З метою більш повного задоволення потреб населення у продуктах харчування, а промисловості у сировині ще п'ятдесят п'ять років тому постановою Ради Міністрів Української

РСР від 23 липня 1964 року №749 «Про організацію агрохімічної служби в сільському господарстві Української РСР», були створені науково-виробничі установи – зональні агрохімічні лабораторії. Розвиток вітчизняної хімічної промисловості сприяв широкому застосуванню мінеральних добрив, а інтенсивне виробництво м'ясо-молочної продукції забезпечувало сільське господарство органічними добривами, що потребувало ефективного контролю за їх використанням. Тому основним завданням цих лабораторій згідно з «Положенням про державну агрохімічну службу» було наукове забезпечення раціонального використання органічних та мінеральних добрив, хімічних меліорантів і інших засобів хімізації в сільському господарстві. Закладали фундамент агрохімічної служби Закарпаття тоді ще молоді спеціалісти Анна Чанаді, Катерина Грубова, Василь Луговий, Людмила Шестопаль, Віра Гаваші, Юстина Яночко, Леонід Бондаренко, Анна Прибиткова, Людмила Поплико, Мартин Бергер. Очолював агрохімічну службу Закарпаття землевпорядник за освітою – Євгеній Поплико, а згодом (через 22 роки) – Василь Грига.

Результати досліджень. Починаючи із 1965 року в Закарпатті розпочалось широкомасштабне агрохімічне обстеження земель сільськогосподарського призначення. Це означало, що кожна земельна ділянка була детально обстежена з визначенням в орному шарі ґрунту, азоту, фосфору, калію, гідролітичної і актуальної кислотності (рН). У 1970 році був закінчений перший тур ґрунтового обстеження, який засвідчив тодішній стан родючості ґрунтів. З обстежених 396 тис. га – 86 % земель займали кислі ґрунти (з рН менше 5,0); майже 94 % земель області були слабо забезпечені сполуками рухомого фосфору (15,0-30,0 мг/кг ґрунту). Забезпеченість ґрунтів доступними формами калію була задовільною, тобто майже 66 % площ мали середній і підвищений вміст калію (від 81,0 до 170,0 і більше мг/кг ґрунту). Середньозважений вміст гумусу знаходився на рівні 2,2 %, що відповідає середньому його умісту. Результати обстеження сільськогосподарських угідь разом з рекомендаціями щодо внесення добрив надавались спеціалістам колгоспів і радгоспів краю, які використовували їх для розробки системи удобрення

сільськогосподарських культур у залежності від забезпеченості ґрунтів і вимог до поживного режиму кожної культури зокрема.

З метою покращення продуктивності сільського господарства Рада Міністрів Української РСР 14 квітня 1981 приймає постанову за №197 «Про заходи щодо зміцнення матеріально-технічної бази агрохімічної служби і підвищення ефективності хімізації сільського господарства в 1981–1985 роках». В районні об'єднання «Сільгоспхімія» направляються новітня сільськогосподарська техніка, автомобілі, будуються прирельсові і міжгосподарські склади, зростає поставка мінеральних добрив та засобів захисту рослин. Цією постановою зональні агрохімічні лабораторії перетворені в державні обласні проектно-розвідувальні станції хімізації сільського господарства. Почався якісно новий період розвитку агрохімічної служби і землеробства в цілому. У Закарпатській області цю службу очолив на той час молодий і енергійний інженер Іван Кокотко. Районні ланки очолили віддані справі спеціалісти.

З перших днів існування «Сільгоспхімії» її робота була поставлена на наукову основу. В області було створено 7 районних агрохімічних лабораторій, методичне керівництво якими здійснювала обласна проектно-розвідувальна станція хімізації сільського господарства. Користуючись даними агрохімічного обстеження, картографами та рекомендаціями наукових установ на кожне поле, під кожну культуру розробляли норми внесення мінеральних та органічних добрив, проводили діагностику посівів, на основі якої здійснювалось підживлення рослин.

Агрохімічна служба взяла на себе не тільки поставку засобів хімізації, але й близько 70 % від обсягу всіх агрохімічних робіт виконувала своїми силами. Такі роботи, як хімічна меліорація, культуртехнічні заходи, рекультивація, щілювання, захист рослин виконувались силами районних об'єднань «Сільгоспхімія». Не дивно, що вже в 1985–1990 роках землеробство області досягло відчутних успіхів. За ці роки врожайність озимих зернових зросла більше ніж в 2,5 рази і досягла 48 центнерів з гектара. Великі зрушення сталися у підвищенні урожайності кормових угідь. Особливо це відчували гірські господарства. Спеціалістами обласної станції хімізації та інших наукових установ були розроблені

рекомендації щодо підвищення продуктивності гірських сіножатей і пасовищ. На угіддях, урожайність сіна яких ніколи не перевищувала 8–12 ц/га, стали збирати по 27–35 ц/га. Різко зросла урожайність й інших культур. У 1985–1990 роках родючість ґрунту стабілізувалася. Вперше було досягнуто бездефіцитного балансу гумусу. Щорічно на кожний гектар сільськогосподарських угідь вноситься від 90 до 150 і більше кілограмів поживних речовин мінеральних добрив та по 10–20 тонн органічних. Зважаючи на те, що ґрунти Закарпаття бідні на рухомі сполуки фосфору, була розроблена і впроваджена у виробництво програма фосфоритування ґрунтів. Для цього щорічно завозилось 17–20 тис. тонн фосфатшлаку, що дозволяло покращувати 24–35 тис. гектарів бідних на фосфор земель.

Велика увага приділялась вапнуванню кислих ґрунтів. Щорічно хімічну меліорацію проводили на 55–60 тис. гектарів і не лише ріллі, а і сіножатей та пасовищ, які значно підвищили продуктивність. Кормова база була зміцнена. Швидкими темпами зростало поголів'я худоби і в багатьох господарствах на 1 га кормових угідь успішно утримували 8–10 голів ВРХ, чим забезпечували вихід достатньої кількості органічних добрив.

В ці роки держава приділяє особливу увагу розвитку агрохімічної служби, справедливо вбачаючи в ній основну ланку у піднесенні ефективності сільськогосподарського виробництва. Цілий ряд робіт (проведення хімічної меліорації ґрунтів, культуртехнічні роботи, рекультивація, підняття плантажу тощо) виконуються виключно за рахунок державного бюджету. Незважаючи на те, що ціни на мінеральні добрива були достатньо низькими, держава компенсувала виробникам 30% їх вартості.

Десять років (1991–2001рр.) реформування сільськогосподарського виробництва, земельних відносин не надали їм подальшого розвитку. Розпад колективних господарств, невизначеність земельних відносин, відсутність уваги до села з боку держави перекреслили досягнуті успіхи. Родючість ґрунтів деградувала в багато разів швидшими темпами, аніж вона нарощувалась. Починаючи з 1995 року практично припиняються роботи з хімічної меліорації, а внесення мінеральних добрив зменшилось більш ніж в десять разів. В результаті різкого

зменшення поголів'я худоби більше ніж у 10 разів зменшилось внесення органічних добрив і сьогодні воно не перевищує 1-2-х тонни на гектар. І, як наслідок, врожайність основних сільськогосподарських культур впала до показників 70-тих років минулого сторіччя.

Безперечно, що такі процеси не могли пройти поза увагою суспільства і влади. Приймається низка законів і урядових документів спрямованих на вдосконалення земельних відносин, відтворення і підвищення родючості ґрунтів, більш жорсткого контролю за якістю продукції. Це перш за все «Земельний кодекс», закони «Про охорону земель» та «Про державний контроль за використанням і охороною земель». На обласному рівні агрохімічною службою розробляється програма «Охорони родючості ґрунтів Закарпаття», на період з 2005 по 2015 роки. Окремо, на цей період розробляється програма хімічної меліорації земель. Відповідні програми приймаються і на районних рівнях.

Висновки. Використовуючи досвід міжнародних організацій, зокрема ФАО, ISTRO, TORBA, які здійснюють роботи з вивчення, використання, охорони й управління ґрунтовими ресурсами, в Україні прийнято ряд законів щодо вирішення проблем впровадження реальних проектів захисту ґрунтів, ведення моніторингу, виявлення кризових територій. Виходячи з нагальних проблем щодо збереження родючості ґрунтів України у 2013 році на базі Державного технологічного центру створюється Державна установа «Інститут охорони ґрунтів України» і у кожній області філії інституту. Разом цей великий колектив науковців і спеціалістів націлений на широкомасштабну агрохімічну паспортизацію земель України, так як на сьогодні вимогам моніторингу відповідає лише агрохімічне обстеження земель в кожній області України. За його результатами здійснюється паспортизація земельних ділянок з видачою агрохімічних паспортів і розробляються заходи щодо покращення родючості земель. Колектив Закарпатської філії щорічно обстежує більше 40-ка тисяч гектарів земель області. За останні три роки видано близько семи тисяч агрохімічних паспортів. Науковці працюють над проведенням моніторингу ґрунтів і вод Закарпаття; вивчають токсикологічний стан довкілля,

працюють у міжнародних проектах з вивчення стану меліорованих земель, щоб покращити родючість і продуктивність земель краю.

Бібліографічний список

1. Земельний кодекс України. Агрокомпас, № 1, 2002. – 31 с.
2. Яцук І.П. Перспективи впровадження в Україні системи моніторингу ґрунтів ЄС/ Яцук І.П., Моклячук Л.І.// Зб. наук. праць «Охорона ґрунтів». Спец. випуск//Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Моніторинг ґрунтів як невід’ємна частини моніторингу довкілля». – Київ – 2019. – С. 8 – 11.

Одержано редколегією 10.04.2020р.

ФАНДАЛЮК А. В.

ИСТОРИЧЕСКИЙ ПУТЬ РАЗВИТИЯ АГРОХИМИЧЕСКОЙ СЛУЖБЫ ЗАКАРПАТЬЯ

Раскрыты основные направления деятельности агрохимической службы Закарпатья по охране плодородия земель сельскохозяйственного назначения за 55-летний период.

ALLA FANDALIUK

THE HISTORICAL WAY OF DEVELOPMENT OF THE AGROCHEMICAL SERVICE OF ZAKARPATIA

The basic directions of activity of the agrochemical service of Transcarpathia on protection of fertility of agricultural lands for a 55-year period are revealed.

A. V. FANDALYUK

A KÁRPÁTALJAI AGROKÉMIA INTÉZET TÖRTÉNELMI FEJLŐDÉSE

Kárpátalja agrokémiai intézet fő tevékenységi irányai a mezőgazdasági területek termékenységének megőrzéséért az utóbbi 55 éves időszakra vonatkozóan.